

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

Analysis of Britain's Mediterranean Policy From 18th Century to The 21th Century with a Realist Perspective

Caner Övsan Çakaş¹

Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of European Union

ABSTRACT

Britain's political interest in the Mediterranean basin began in the second half of the 16th century for more political and business reasons. The Mediterranean policy, which was initially aimed at protecting the interests of British merchants and strengthening the British economy against rivals such as Spain, has become a major issue in the foreign policy of Britain in the subsequent centuries, mostly around political interests. In this study, it is aimed to analyze the Mediterranean politics of Britain with a realist view pointing to different goals and methods depending on global power balances and changes in British national interests. In this context, from the 18th to the 21st century, the Mediterranean policy of Britain was tried to be examined in the face of global power balance, national interests and economic conditions. In the study, it was observed that Britain focused on following a policy aimed at establishing more control of Asian trade routes in the 18th Century, it had aimed to protect the status quo in its favor in the Mediterranean by the second half of the 19th century to the second half of the 20th century. From the second half of the 20th century to the present, it has been found that the Mediterranean policy of the Britain is aimed at controlling the carbon resources of the Middle East and continuing its sovereignty in the Cyprus bases. In the study, it was concluded that the Mediterranean policy of Britain from the 18th century to the present, was in compliance with the predictions of the realist perspective.

Key Words: Realism, Britain, Global Power Balance, National Interests, Mediterranean policy.

ARTICLE INFO

Received: 17.04.2019

Revision received:
23.04.2019

Accepted: 26.04.2019

Published online:
21.05.2019

¹ Corresponding author:

Dr.

ovsancakas@hotmail.com

0505 253 1604

18'inci Yüzyıldan 21'inci Yüzyıla Britanya'nın Akdeniz Politikasının Realist Bakış Açısı ile Analizi

Caner Övsan Çakaş¹

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği A.B.D.

ÖZET

MAKALE BİLGİSİ

Britanya'nın Akdeniz havzasına olan politik ilgisi 16'ncı Yüzyılın ikinci yarısında daha çok siyasi ve ticari nedenlerle başlamıştır. Başlangıçta İngiliz tüccarların menfaatlerini korumayı ve İspanya gibi rakiplerinin karşısında Britanya'nın ticari konumunu güçlendirmeyi hedefleyen söz konusu Akdeniz politikası ilerleyen yüzyıllarda daha çok siyasi çıkarlar etrafında şekillenerek Britanya'nın dış politikasının en önemli konularından birisi haline gelmiştir. Bu çalışmada da küresel güç dengeleri ve Britanya'nın ulusal çıkarlarındaki değişimlere bağlı olarak farklı amaç ve yöntemlere yönelen Britanya'nın Akdeniz politikasının realist bir bakış açısı ile analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda da 18'inci Yüzyıldan 21'inci Yüzyıla kadar geçen süreç içerisinde Britanya'nın Akdeniz politikası küresel güç dengesi, ulusal çıkarlar ve ekonomik şartlar nezdinde mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada Britanya'nın 18'inci Yüzyılda daha çok Asya ticaret yollarının denetimi kurmak amacı taşıyan bir politika takip ederken, 19'uncu Yüzyıldan 20'inci Yüzyılın ikinci yarısına kadar Akdeniz'de kendi lehine olan statükoyu koruma üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar geçen süreç içerisinde de Britanya'nın Akdeniz politikasının Ortadoğu karbon kaynaklarının kontrolü ve Kıbrıs Üslerindeki egemenliğini devam ettirme amaçlarını taşıdığı tespit edilmiştir. Çalışmada 18'inci Yüzyıldan günümüze kadar geçen süreç içerisinde Britanya'nın Akdeniz politikasının realist bakış açısının öngörülerıyla uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Alınma Tarihi:
17.04.2019
Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 23.04.2019
Kabul Edilme Tarihi:
26.04.2019
Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 21.05.2019

Anahtar Kelimeler: Anahtar kelime, en fazla beş

¹ Dr
ovsancakas@hotmail.com
0505 253 1604

Giriş

Akdeniz havzası Britanya'nın emperyalist dünya imparatorluğu olma sürecinde gerek siyasi gerekse ekonomik ve ticari açıdan hayati bir rol oynayan bir bölgedir. Bu noktada bahse konu Akdeniz havzasının Britanya dış politikasında önemli bir odak noktası olduğu söylenebilir. Son üçyüz yılda Britanya Akdeniz havzasında ekonomik ve siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla çok sayıda girişimde bulunmuş ve bölgede bulunan ülkelerde sonuçları günümüze değin etkisini sürdüren politikalar uygulamıştır. Bu çalışmada da üçyüz yıla yayılan ve güç dengesi ve ulusal çıkarlar nezdinde değişimler gösteren Britanya'nın Akdeniz politikasının realist bir bakış açısı ile analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde öncelikli olarak konu hakkında ayrıntılı bir akademik literatür taraması yapılmıştır. Yapılan taramada çok sayıda araştırmacının konu hakkında çalışmalar yaptığı tespit edilmiştir (Arı, 2008; Kissinger, 2011; Uçarol, 2008; Mansel, 2011; Robinson, 2011; Harris, 2005; Wood, 2013; Morris, 2014; Acemoğlu & Robinson, 2013; Liberman, 2016). Fakat söz konusu araştırmacıların hiçbirinin tam olarak realist bakış açısı ile Britanya'nın son üçyüz yıldaki Akdeniz politikasını özel olarak mercek altına almadığı, bunun yerine konuya ikincil bir önem verdikleri tespit edilmiştir. Zira söz konusu araştırmacıların çalışmalarında Britanya'nın Akdeniz politikası kendine özgü bağımsız değişkenlerinden ziyade Avrupa veya küresel siyasetin zamana göre değişen bağımsız değişkenlerinin aracılığıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Bahse konu bakış açısının ise konu hakkında değerlendirme eksikliğinin ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada bu eksikliğin giderilmesi de ayrıca hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde uluslararası ilişkiler literatüründeki realist bakış açısının tanımı, kapsamı ve öngörülleri üzerinde kısaca durulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 18'inci Yüzyıldaki Britanya Akdeniz politikası söz konusu realist bakış açısına göre mercek altına alınmış ve Britanya'nın Akdeniz havzasında Fransa ile giriştiği hâkimiyet kurma çabası üzerinde durulmuştur. Akabinde 19'uncu Yüzyıl, 20'inci Yüzyıl ve günümüzdeki Britanya Akdeniz politikası realist perspektiften analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizde Britanya'nın 19'uncu Yüzyılda sıcak denizlere inme politikası güden Rusya ile olan ilişkileri ele alınmıştır. 20'inci Yüzyıldan günümüze kadar geçen süreç içerisinde de Britanya'nın Akdeniz politikasının Soğuk Savaş, dekolonizasyon süreci, terörle mücadele ve enerji kaynaklarının kontrolü hususları ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Britanya'nın değişen ulusal çıkarları ve küresel güç dengesi nezdinde değişime uğrayan Akdeniz politikası arasındaki korelasyon realist bakış açısı ile ele alınmış ve çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yöntem

Model

Bu çalışmanın yazımı aşamasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda gerekli araştırma ve kaynak taraması yapıldıktan sonra nitel veriler aracılığıyla son üçyüzyılda Britanya'nın Akdeniz politikasındaki değişimler ve yönelimler uluslararası ilişkilerdeki klasik realist bakış açısının teorik temelleri ve öngörülleri esas alınarak analiz edilmiştir. Bu analiz sürecinde Britanya'nın ulusal çıkarları bağımsız değişken, Britanya'nın Akdeniz havzasında uyguladığı politika ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Britanya'nın 18'inci, 19'uncu, 20'inci ve 21'inci Yüzyıldaki ulusal çıkarlarındaki değişim ile Akdeniz havzasında uyguladığı politikalardaki farklılaşma arasındaki korelasyon mercek altına alınmıştır. Bu işlem sırasında Britanya'nın küresel güç dengesindeki ağırlığı ve ulusal çıkarlarındaki değişimin Akdeniz politikasında oynadığı rol ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kitap, tez ve süreli yayınlardan yararlanılmıştır. Bu şekilde elde edilen bulgular ışığında karşılaştırma yöntemi ile tarihsel süreç içerisinde Britanya'nın Akdeniz politikasındaki değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Kaynaklardan elde edilen veriler ışığında elde edilen bilgiler sınıflanmış ve makale kaleme alınmıştır.

Bulgular

Yapılan araştırma ve inceleme sonucu elde edilen bulgular makale içerisinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

1. ULUSLARASI İLİŞKİLERDE REALİST BAKIŞ AÇISININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Siyasal gerçekçilik olarak da adlandırılan realist bakış açısı devletlerin sahip olduğu siyasi, askeri, politik ve ekonomik kapasite ve güçlerinin hem uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde hem de birbirleri ile olan ilişkilerinin etkilerinde başat bir rol oynadığını kabul etmektedir (Arı, 2010: 160; Waltz, 1999: 29; Shimko, 1992: 283-284; Donnelly, 2005: 30-31). Klasik realist bakış açısına göre insan doğası ile kolektif bir insan eylemi olan uluslararası ilişkilerde hem ciddi bir benzerlik hem de tahmin edilebilir bir uyum söz konusudur (Arı, 2010: 160; Donnelly, 2005: 33). Fakat realist bakış açısının kabul ettiği insan doğası Rousseau'nun ileri sürdüğü doğa halinde barışsever ve uzlaşmacı olan iyi bir tabiattan ziyade Thomas Hobbes'un öne sürdüğü bencil ve kötücül bir özeliğe sahiptir (Donnelly, 2005: 34; Shimko, 1992: 286; Buzan, 1996: 47-55). Hobbes'un "Leviathan" adlı eserinde belirttiği insan doğası doğuştan aç gözlü, kötü, bencil ve hırslıdır. Bu nedenle de toplumsal ilişkilerde öncelikli olarak kendi çıkarlarını ve güvenliğini dikkatte alır (Gauther, 1969: 6-7). Dolayısıyla Hobbes'a göre insanların içgüdüsel olarak bencil ve acımasız olmaları nedeniyle onları ahlaki varlıklar haline getirmeyi hedefleyen her girişim hem başarısız olmaya mahkûmdur hem de zaman kaybıdır (Hobbes, 2008: 95). Hobbes, insanların bu kötücül doğal durumları içerisinde kendi hallerine bıraktıklarında kısa bir zaman içerisinde birbirlerini yok edeceğini öne sürmektedir (Hobbes, 2008: 97; Robinson & Groves, 2011: 51). Hobbes'a göre kötücül doğalarının yok edici sonuçlarından korunmak ve kendi güvenliklerini sağlamak için bencil bireyler aralarında bir toplum sözleşmesi yapmak zorunda kalmışlardır. Zaman içerisinde devlet mekanizmasının temelini oluşturan bu toplum sözleşmesi bencil bireylerin bir üst otoriteye itaat ederek birbirlerini yok etmelerini önlemiş ve bireylerin birbirlerine karşı güvenliğini sağlamıştır (Hobbes, 2008: 100-102; Robinson & Groves, 2011: 52; Gauther, 1969: 23-25). Hobbes bu durumu doğa durumundan yurttaşlık durumuna geçme olarak tanımlamaktadır (Arı, 2010: 176).

Hobbes'un kötücül ve bencil insan doğasını referans alan realist bakış açısına göre uluslararası yapıda devletin bireylere sunduğu gibi devletlere güvenlik hizmetini sağlayan bir üst otorite bulunmamaktadır. Bu nedenle de uluslararası sistem doğa durumundaki herkesin herkesle savaştığı anarşik bir yapıya sahiptir (Kegley, 1995: 4-5). Realist bakış açısına göre uluslararası sistemdeki bu anarşik yapı devletlerin varlığı tehdit etmektedir. Bu yüzden devletler gerek varlıklarını devam ettirmek gerekse anarşik bir durum içerisinde ilişkiye girdiği rakiplerini zayıflatmak için ulusal çıkarlarını ve kendi güvenliklerini ön planda tutan bencil bir davranış ve politika sergilerler (Donnelly, 2005: 40-48; Shimko, 1992: 287-290; Holsti, 1996: 52-63; Arı, 2011: 163). Realist bakış açısı her ne kadar devletlerin kendi güvenliklerini arttırmak ve rakiplerini zayıflatmak amacıyla birbirleriyle ittifak antlaşmaları yapabileceklerini

kabul etse de söz konusu antlaşmalara uluslararası anarşik yapı nedeniyle devletler tarafından çok fazla güvenilmediğini öne sürer (Stone, 1994: 451). Zira realist bakış açısı uluslararası ilişkilerde ana aktör olarak kabul ettiği devletlerin en önemli hedefinin rakiplerine karşı göreceli güçlerini artırmak ve kendi güvenliklerini kendi kapasiteleri ile sağlamak olduğunu kabul eder (Kegley, 1995: 22-25; Donnelly, 2005: 52-55; Holsti, 1996: 65-66). Bu kapsamda realist bakış açısına göre uluslararası kuruluşlar ve örgütler anarşik bir düzenin hâkim olduğu uluslararası sistemde devlere karşı ikinci bir öneme sahip aktörlerdir. Devler ise bu kuruluş ve örgütlere sadece kendi çıkarları ve güvenlikleri için faydalı oldukları görüldüğü takdirde katılırlar (Stone, 1994: 452-453). Realist bakış açısının anarşik uluslararası sistem içerisinde belli bir düzenin sağlanması için uygun bulunduğu çözüm ise güç dengesi kavramıdır (Stone, 1994: 454). Güç dengesi devletlerin bireysel veya ittifaklar aracılığıyla oluşturdukları göreceli güçlerinin birbirlerine karşı sınırlayıcı bir etki oluşturduğu geçici ve sürekli değişime açık bir uluslararası istikrar çeşidi olarak kabul edilebilir (Williams, 1996: 213-236; Jervis, 1978: 169). Fakat realist bakış açısı söz konusu güç dengesi kavramının devletler için bir güvenlik ikilemi de yarattığını öne sürmektedir. Zira devletler anarşik uluslararası sistemin bir sonucu olarak sadece genel istikrarı değil aynı zamanda birbirlerinin göreceli güçlerini de dikkatte alırlar. Lakin söz konusu güç dengesi durumundan başka bir devletin kendisinden daha fazla çıkar sağladığı tespit eden bir devlet diğer devletin göreceli güç artışını kendisine bir tehdit olarak değerlendirir (Jervis, 1978: 170-171; Stone, 1994: 457; Buzan, 1993: 45-49; Shimko, 1992: 293). Bu nedenle realist bakış açısına göre güç dengesi sistemi söz konusu geçici istikrar durumundan fazla yararlanan devletin statükoyu korumaya çalıştığı, daha az yararlanan veya zarar gören devletlerin ise değiştirmeye çalıştığı hassas bir yapıya sahiptir (Jervis, 1978: 173-175; Buzan, 1993: 60-67). Başka bir deyişle, realist bakış açısına göre ister savaş durumu olsun isterse güç dengesinin ortaya çıkardığı geçici barış ve istikrar döneminde olsun devletlerin birbirleriyle ilişkilerin temelinde güç mücadelesi yatmaktadır (Arı, 2010: 25). Bu güç mücadelesinde de devletler yaptıkları her girişimde kendi ulusal çıkarlarının bağımsız değişken rolü oynadığı göreceli hususların da dikkatte alındığı bir fayda/maliyet hesabı yapmakta ve bu hesabın sonucuna göre rasyonel bir tutum almaktadır (Buzan, 1993: 72). Anarşik bir sistem içerisinde faaliyet gösterilen dış politikada benimsenen bu rasyonel tutumda ise iç politikada kısmen göz önünde bulundurulmuş ahlaki veya etik değerler önemsenmemektedir (Buzan, 1993: 73-74). Realist bakış açısının diğer bir özelliği ise dış politikayı ulusal güvenlik konusunun dâhil olduğu yüksek politika ve ticari, mali, parasal ve ekonomi ile ilgili konuların dâhil olduğu alçak politika olarak ikiye ayırmasıdır. Realist bakış açısına göre devletlerin uluslararası ilişkilerde ana amacı ve önceliği varlıklarının devamını sağlayan yüksek politika alanındaki çıkarlarının sağlanmasıdır. Alçak politika alanındaki çıkarlarının gerçekleştirilmesi ise yüksek politikaya ait çıkarların sağlanması ve desteklenmesi için ikincil bir amaç olarak değerlendirilmektedir (Viotti & Kauppi, 1993: 36; Buzan, 1993: 49).

Kısacası realist bakış açısına göre devletler anarşik bir yapının hâkim olduğu ve hiçbir düzenleyici otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde rasyonel fayda/maliyet hesaplarına göre faaliyet gösteren ana aktördürler. Onların bu faaliyetlerinin ana amacı ise ulusal güvenliklerini ve çıkarlarını korumaktır. Dolayısıyla realist bakış açısının uluslararası ilişkileri karşılıklı bir güç mücadelesi ve dengesine dayandıran bir anlayışa indirgelediği söylenebilir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde söz konusu realist bakış açısı aracılığıyla Britanya'nın son üç asırdaki Akdeniz politikası analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. 18'İNCİ YÜZYILDA BRİTANYA'NIN AKDENİZ POLİTİKASI

İngiltere'nin Doğu Akdeniz bölgesi ile ilk ciddi teması 12 ve 13'üncü Yüzyıllardaki Haçlı Seferleri sırasında vuku bulmuştur. Özellikle 1187 yılında Selahaddin Eyyübi tarafından Kudüs'ün Hıristiyanlardan geri alınması sonucunda düzenlenen III. Haçlı Seferlerine bizzat

İngiltere Kralı Richard önderliğinde katılan İngilizler Kıbrıs'a ve Doğu Akdeniz'deki Akka kalesine yerleşmiştir. Fakat Kudüs'ü geri almak için yapılan mücadelede İngilizler başarılı olamamış ve Selahaddin Eyyübi ile yapılan bir uzlaşma ile geri çekilmişlerdir (Maalouf, 2010: 189-214). İngilizlerin Akdeniz havzası ile olan bir sonraki temasları ise 15'inci Yüzyılda kısmen 16'ncı Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi oranda başlamıştır (Mansel, 2014: 13; Mansel, 2017: 27-29; Wood, 2013: 20-21). Zira İngiltere'nin Akdeniz'e aradan geçen neredeyse üç yüzyıl sonra başlayan ilgisinin temelinde de 16'ncı Yüzyıldaki Avrupa güç dengesinin ve Avrupa'nın değişen ekonomik yapısının etkisinin olduğu söylenebilir (Roberts, 2011: 602-603). Başka bir deyişle anılan dönemde siyasi ve ticari çıkarların İngiltere'yi Akdeniz havzasına yönelik bir politika üretmek zorunda bırakması söz konusudur. Zira 16'ncı Yüzyıl Avrupa güç dengesi mezhep savaşları etrafında yapılmıştır. Bu yapılanma İspanya, Fransa, Avusturya ve çıkarlarına göre değişik tutumlar sergileyen İtalyan şehir devletlerinin oluşturduğu ve çoğunlukla Habsburg hanedanı kontrolündeki Katolik blok ile İngiltere, İspanyol yönetiminden bağımsızlığını kazanmaya çalışan Hollanda, İsveç ve Lutherci Alman Preslikleri'nin toplandığı Protestan blok arasındaki siyasi, askeri ve ticari mücadeleye dayalı bir özelliğe sahipti (Lindberg, 2014: 221-233; Roberts, 2011: 605; Tilly, 2016: 83-99). 16'ncı Yüzyılda Avrupa'da söz konusu bloklar arasında başlayan iktidar ve nüfuz mücadelesi belli bir güç dengesinin olduğu 17'inci Yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiş ve kendisini Otuz Yıl Savaşları gibi kitlesel mücadelelerde gösteren çok kanlı ve sancılı bir süreci beraberinde getirmiştir (Kissinger, 2011: 49-69). Bu dönemde İngiltere'nin gerek siyasi gerekse ticari olarak en önemli rakibinin ise Katolik bloğunun önderliğini yapan II. Felipe liderliğindeki İspanya olduğu söylenebilir (Lindberg, 2014: 322-323). İspanya anılan dönemde İngiltere için ticari, siyasi ve askeri alanlarda en büyük tehdit olarak değerlendirilmekteydi (Acemoğlu & Robinson, 2012: 184). Her ne kadar I. Elizabeth döneminde 1588 yılında İngilizler İspanyol donanması karşısında Marş Denizinde yapılan savaşta ezici bir galibiyet kazanmış olsalar da İspanyol tehdidi İngiltere için uzun bir dönem daha sürmeye devam etmiştir (Lindberg, 2014: 235; Roberts, 2011: 607). İngiltere Atlantik Okyanusunda da İspanya ve Fransa ile çoğunlukla devlete bağlı korsan filoları tarafından icra edilen uzun soluklu bir mücadeleye girişmiştir (Cryan vd., 2012: 19). İngiltere'nin anılan dönemdeki siyasi hedefinin kıta Avrupa'sında Habsburg Hanedanı ve Fransa'dan oluşan Katolik bloğunun lehine olan güç dengesini denizlerdeki kuracağı üstünlük ile kendi lehine çevirmek olduğu görülmektedir. Zira bir ada ülkesi olmasının vermiş olduğu şartlar İngiltere'nin kıta Avrupa'sı ülkelerine kıyasla yetersiz bir kara gücüne sahip olmasına neden olurken, onun bir deniz gücü olarak güç dengesini lehine çevirmesinde bir avantaj kazanmasına yol açmıştır (Tarakçı, 2009: 287). Bu nedenle Akdeniz havzasında İngiliz donanmasının varlığı göstermesi ve bölgede nüfuz kurması gerek rakipleri olan İspanya ve Fransa'nın güneyden çevrenmesi gerekse Osmanlı İmparatorluğu gibi yeni müttefikler bulunarak güç dengesinin değiştirilmesi açısından İngiliz ulusal çıkarlarının bir zorunluluğu haline gelmiştir (Tarakçı, 2009: 288). Hatta 16'ncı Yüzyılın sonunda İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında İspanyol tehdidine karşı koymak amacıyla bizzat Kraliçe I. Elizabeth ve Osmanlı Sultanı III. Murat arasında yapılan yazışmalar neticesinde 1580 yılında bir resmi antlaşmaya varılarak hem Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren İngiliz tüccarlara kapitülasyonlar tanınmış hem de İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında İspanyol tehdidine karşı işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır (Wood, 2013: 28).

16'ncı Yüzyıldan itibaren İngiltere'nin Akdeniz havzasına artan ilgisinin diğer önemli bir nedeni de anılan dönemde dünya ekonomik sisteminde yaşanan değişimdir. Zira 1492 yılında Kristof Kolomb tarafından İspanya adına Amerikan Kıtası'nın keşfedilmesi, Vasco da Gama tarafından Portekiz namına Afrika'nın dolaşarak Ümit Burnu'nun keşfedilmesi ve Hindistan'a giden alternatif bir ticaret yolunun bulunması beraberinde Avrupalılar için Afrika, Asya ve Amerika kıyılarında geniş ve zengin kaynaklara sahip topraklarda ticaret imkânını getirmiştir (Galeano, 2015: 25-30). Özellikle Latin Amerika'daki İspanyol sömürgelerinden

Avrupa'ya akmaya başlayan altın, gümüş, şeker ve kahve gibi emtialar Avrupa'da ekonomik sistemin kökten değişmesine yol açmıştır (Roberts, 2011: 629-636; Galeano, 2015: 37-48). Bu değişim ekonomik yapının eski tarıma dayalı feodal özelliklerinden arınarak ticarete dayalı merkantilist bir biçim alması şeklinde vuku bulmuştur (Cryan vd., 2012: 13). Merkantilist ekonomik sistem bir ülkenin servetinin ticaretten sağladığı kar toplamına eşit olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu sisteme göre devlet ihracatı teşvik ederken, ülkede bulunmayan hammadde dışındaki ithalatı önleyecek korumacı bir ticaret politikası uygulamalıdır. Merkantilist sistemin devlette yüklediği diğer bir sorumluluk ise askeri güç ve siyasi nüfuz aracılığıyla ticaret yollarının kontrolünü sağlamak, yeni ulaşım güzergâhları keşfetmek ve ülkede üretilen mallar ve hammadde kaynağı için yeni pazarlar yani sömürgeler bulmaktır (Orrell & Van Loon, 2012: 23; Cryan vd., 2012: 14; Şahin, 2015: 839). Bu yeni ekonomik anlayış İngiltere'yi İspanya, Portekiz, Fransa, Hollanda ve Venedik gibi İtalyan şehir devletleri ile büyük bir ticari rekabet içerisine sokmuştur (Cheyney, 1978: 23). Bu dönemde İngiltere Amerika kıtasında İspanya, Fransa ve Portekiz ile Hindistan'da Fransa, Portekiz ve Hollanda ile, Levant ve Akdeniz'de ise Fransa, Venedikliler, Cenevizliler ve Hollanda ile ticari bir rekabet içerisine girmiştir (Cheyney, 1978: 30-32). Anılan dönemde İngiliz ticari rekabetini artırmak ve daha organize hale getirmek için Hollandalı tüccarları örnek alan İngiliz tüccarlar tarafından devletin de desteği ve teşviki ile bazı ticaret kumpanyaları kurulmuştur (Khan, 1980: 34; Cryan vd., 2012: 18). Bu kumpanyaların en önemlileri Doğu Akdeniz'de Hindistan'dan kara ticareti ile gelen malların ticaret tekeli alan 1581 yılında kurulan Levant Kumpanyası (Wood, 2013: 31), Kızıldeniz ve Ümit Burnu aracılığıyla Hindistan'dan deniz yoluyla İngiltere'ye gelen ticaret tekeli elinde bulunduran ve 1600 yılında kurulan Doğu Hindistan Kumpanyası (Khan, 1980: 23-34), Kuzey Amerika'dan başta tütün olmak üzere daha çok tarımsal ürünlerin ticari tekeli elinde bulunduran 1606 yılında kurulan Virginia veya diğer adıyla Plymouth Kumpanyası ve son olarak da Orta Asya ile St.Petersburg arasındaki İngiliz ticaretinin tekeli elinde bulunduran 1604 yılında kurulan Moskova Kumpanyası'dır (Wood, 2013: 64-65). Söz konusu kumpanyalar yarı özerk bir idareye sahip olup, kendi silahlı güçlerine, kendi temsilcilerine, etki alanlarından İngiltere ile yapılacak ticari tekele ve bütçelerine sahipti. Hatta Halep, İstanbul, İzmir, İskenderiye, Bombay gibi bölgelerde kumpanya temsilciliği hem ticari hissedarlarının çıkarlarını gözeten hem de İngiliz tahtını temsil eden diplomatik konsolosluk görevlerini aynı anda yürütmekteydi (Wood, 2013: 115-133). Kumpanyalar arasında aynı ülkeye tabi olmalarına rağmen bir ticari rekabetin de varlığı söz konusudur. Zira Levant ve Doğu Hindistan Kumpanyaları arasındaki rekabet 18'inci Yüzyılın sonuna kadar İngiliz iç politikasında önemli bir ihtilaf konusu olmuştur. Çünkü her iki kumpanya da İngiliz ticaretinin ezici miktarını gerçekleştiren dev anonim şirketleri haline gelmiştir (Wood, 2013:156-162). Ayrıca söz konusu kumpanyalar sadece ticari amaçlarla değil aynı zamanda bir İngiliz sömürge imparatorluğunun temeli atan siyasi ve askeri amaçlarla da ilgilenmekteydi (Khan, 1980: 44). Dolayısıyla 17'inci Yüzyıldan itibaren İngiliz ticaretinin büyük oranda bu iki kumpanya tarafından yüklenildiği görülmektedir. Bu durum söz konusu kumpanyaların sağlıklı ve güvenli bir şekilde ticaret yapmasını İngiliz ulusal çıkarlarının hayati bir önceliği haline getirmiştir. Bu kumpanyaların sağlıklı ve güvenli bir şekilde ticaret yapmaları ise kullandıkları ticaret yolları üzerindeki İngiliz kontrol ve nüfuzuna bağlıydı (Lipson, 1959: 23-27). Bu minvalde her iki kumpanyanın da kullandığı ticaret rotalarının değerlendirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Levant Kumpanyası iki farklı ticari rota kullanmaktaydı. Bunlardan ilki İskenderun, İzmir ve İstanbul'dan toplanan emtiaların deniz yoluyla Venedik ve Cenova gibi İtalyan şehir devletlerine nakledildiği, oradan da kara yoluyla Normandiya sahillerine getirilerek Marş Denizi üzerinden İngiltere'ye sevk edildiği Avrupa kara yolu hattıydı. Fakat bu rota gerek İtalyan şehir devletlerine kumpanyanın aleyhine ticari avantaj sağlaması gerekse ticareti İngiltere'nin rakipleri olan Habsburg ve Fransa toprakları üzerinden yapılmaya zorlanması

nedeniyle 17'inci Yüzyılın başından itibaren kullanılmamaya başlamıştır (Lipson, 1959: 355). Diğer bir rota da yine Doğu Akdeniz limanlarından yüklenen emtianın deniz yoluyla Malta-Ceberitarık-Marş Denizi istikametinden Londra'ya ulaştığı ticaret yoluydu. Bu ticaret yolunun tehlikesi ise Akdeniz'de özellikle Kuzey Afrika sahillerinde konuşlu korsanların saldırıları ve İspanya, Fransa ve Venedik gibi rakip devletlerin Akdeniz'deki nüfuzudur (Lipson, 1959: 360). Doğu Hindistan Kumpanyası'nın kullandığı ticari rotalardan ilki Hindistan-Ümit Burnu-Atlantik-Londra ticari yoluydu. Fakat bu rota kumpanya için hem aynı rota üzerinde ticaret yapan Portekizlilerin düşmanlığı hem de yolun uzunluğunun yaratmış olduğu nakliyat masrafları nedeniyle bazı sıkıntılar yaratmaktaydı (Khan, 1980: 52). Diğer bir rota ise Kızıldeniz üzerinden Mısır ve Levant limanlarına, oradan da yine Akdeniz üzerinden Londra'ya giden ticari yoldu. Bu ticaret rotası Türklerin Hıristiyan ticari gemilerine Cidde limanından yukarıya geçiş için izin vermemesi nedeniyle Cidde'den Akdeniz'e kadar bir kervan ticaretini zorunlu hale getirmesine rağmen gerek zaman gerekse nakliyat masrafları açısından diğer rotaya göre daha avantajlıydı (Khan, 1980: 54). Dolayısıyla anılan dönemde İngiliz ticaretinin büyük bölümünü elinde tutan Levant ve Doğu Hindistan Kumpanyaları için İngiltere'nin Akdeniz ticaret yolu üzerindeki hâkimiyeti hayati bir önem arz etmekteydi (Federzoni, 1936: 390-393). Söz konusu kumpanyaların Parlamento ve taht nezdinde yapmış olduğu baskı aynı zamanda İngiltere'nin çalışmada daha önce üzerinde durulan siyasi güç dengesi hedefi ile birleşince Akdeniz havzasında kendi kontrolünde bir statüko yaratmak İngiliz dış politikasının en önemli hedeflerinden birisi haline gelmiştir (Bradfort, 2004: 380-387). Başka bir deyişle, İngiliz ekonomik ve siyasi çıkarları açısından değerlendirildiğinde Akdeniz'de girişilecek bir iktidar ve nüfuz mücadelesinin yaratacağı maliyet, söz konusu statükonun ortaya çıkaracağı faydalara kıyasla göz önüne alınmıştır. Bu minvalde 17'inci Yüzyıldan itibaren İngiliz Akdeniz politikasının oluşmaya başladığı ve söz konusu politikanın ana amacının Hindistan ticaretinin yapıldığı Doğu Akdeniz – İngiltere arasındaki deniz ticaret yolu üzerinde güç dengesini değiştirerek İngiltere'nin kontrol ve egemenliğine dayanan bir statüko inşa etmek olduğu söylenebilir (Lipson, 1959: 378-388). Böyle bir statükonun inşa edilmesi ise coğrafi ve stratejik önemlerinden dolayı Marş Denizindeki Anglo-Norman Adalarının, Ceberitarık'ın, Malta'nın, Kıbrıs'ın ve Mısır'ın üzerindeki İngiliz kontrolünün kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. 18'inci Yüzyılın başından itibaren de İngiltere'nin Akdeniz politikası bahse konu bölgelerde İngiliz hâkimiyetinin kurulmasına yönelik bir hedefe yönelmiştir (Federzoni, 1936: 390-393; Şahin, 2015: 393).

18'inci Yüzyılın başında Avrupa'da patlak veren İspanyol Vesayet Savaşları İngiltere'ye söz konusu Akdeniz hâkimiyetini kurması için uygun bir fırsat sağlamıştır. Bahse konu İspanyol Vesayet Savaşları'nda rakipleri İspanya ve Fransa'ya karşı üstünlük gösteren Britanya,¹ savaş sonrasında 1713 yılında imzalanan Utrecht Antlaşması ile Akdeniz'de stratejik öneme sahip Ceberitarık ve Minorca Adasını ele geçirmiştir (Mckay & Scott, 2011: 82-85). Utrecht Antlaşması sonucunda Fransa'nın Akdeniz'deki gücü Britanya'ya kıyasla zayıflamış, İspanya'nın oluşturduğu tehdit büyük oranda ortadan kalkmış ve Hollanda'nın Britanya ile olan ticari rekabeti İngiltere lehine avantajlı bir hale gelmiştir (Mckay & Scott, 2011: 117-121; Roberts, 2011: 659). Kaldı ki söz konusu savaşlar dizisi ve Utrecht Antlaşması İspanya'nın bir daha Britanya ile hiçbir zaman boy ölçüşmeyeceği bir çöküş sürecine girmesine yol açarken, Hollanda'nın da Britanya'nın çıkarlarına ters bir Akdeniz politikası uygulama şansını ortadan kaldırmıştır (Mckay & Scott, 2011: 122; Kissinger, 2011: 64-65). Utrecht Anlaşmasından sonraki süreç içerisinde Britanya'nın Akdeniz politikası daha çok kendi lehine olan dengeyi koruma ve söz konusu dengeyi bozma kapasitesi bulunan en büyük tehdit olan Fransa'nın

¹ Çalışmada 18'inci Yüzyılın başından sonraki dönemler için "İngiltere" yerine "Britanya" tabiri kullanılmıştır. Bunun nedeni 1707 yılında imzalanan Birlik Antlaşması ile İngiltere ve İskoçya Krallıkları'nın Birleşik Büyük Britanya Krallığı adı altında tek bir devlet haline gelmesidir.

gücünü etkisiz hale getirme amacını gütmüştür (Roberts, 2011: 660; Mckay & Scott, 2011: 233). Zira Britanya açısından söz konusunu denge bozulması ancak Avrupa'da karasal hâkimiyet kurabilecek bir devletin varlığı ile mümkün gözükmekteydi. Fransa'da bu hâkimiyeti kurma kapasitesine sahip en büyük aday olarak değerlendirilmekteydi (Kissinger, 2011: 58). Anılan dönemde Fransa, Britanya için sadece Avrupa'da ve Akdeniz'de değil aynı zamanda üzerinde emperyalist çıkarlarının bulunduğu Hindistan, Kuzey Amerika ve Karayipler'de bir tehdit olarak algılanmaktaydı (Khan, 1980: 77-81). Dolayısıyla Britanya politikası 18'inci Yüzyıl boyunca Fransa'nın karadan ve denizden etki alanının sınırlandırılması için uğraşmıştır. Bu minvalde kendi deniz gücüne güvenen Britanya, Kıta Avrupa'sında da Prusya gibi güçlü bir kara ordusu bulunan devletle ittifak içerisine girerek Fransa'nın karadan da çevrenmesine çalışmıştır (Kissinger, 2011: 65; Kennedy, 2010: 150-151). Britanya ile Fransa arasındaki bu karşılıklı çıkar çatışması 1756-1763 yılları arasında vuku bulan Yedi Yıl Savaşları'nın çıkmasına yol açmıştır. Bir dünya savaşı benzeri küresel bir çatışma şeklinde icra edilen Yedi Yıl Savaşları sonucunda Britanya müttefiki Prusya'nın da yardımıyla Fransa'yı ciddi bir yenilgiye uğratmıştır (Kennedy, 2010: 161-166). Yedi Yıl Savaşları'nın sonucunda Britanya, Fransa'nın Hindistan, Akdeniz ve Kuzey Amerika'daki etkisini büyük oranda kırmıştır. Bu savaşlardan sonra Britanya; Kanada, Şeyşel Adaları ve çok sayıda Karayip adasını Fransa'dan alırken, Hindistan'da da etkili en önemli Avrupalı güç konumuna gelmiş ve kendi ticari hâkimiyetini sağlam bir biçimde tesis etmiştir (Kennedy, 2010: 170). Hindistan'da Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra tesis edilen bu ticari hâkimiyet yaklaşık bir asır sonra Hindistan'ın tamamında kurulacak siyasi hâkimiyetin de temelini atmıştır (Mckay & Scott, 2011: 232). Britanya ile Fransa arasındaki bu güç mücadelesi Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda devam etmiş ve 18'inci Yüzyılın başında başlayan ve 1815 yılında sona eren Napolyon Savaşları'nda doruk noktasına çıkmıştır (Kennedy, 2010: 172). Zira Fransa'yı bir dünya gücü haline getirmeyi ve 18'inci Yüzyıl boyunca Britanya'ya kaptırdığı sömürgeleri geri almayı hedefleyen Napolyon, 1798 yılında önce Malta adasını ele geçirmiş sonra da 30.000'den fazla askerle Mısır'ı işgal etmiştir (Uçarol, 2008: 86-87). Napolyon'un Malta ve Mısır'ı işgal etmesinin altında yatan en önemli neden ise Britanya'nın Akdeniz üzerinden Hindistan'a bağlanan ticaret yolu üzerindeki hâkimiyetini ortadan kaldırmak ve Britanya'nın Hindistan üzerindeki nüfuzunu kırmak olduğu söylenebilir (Gregory, 1996: 34-37). Zira Fransa'nın Mısır ve Malta'yı işgali aynı zamanda Levant ticareti üzerindeki Britanya etkisinin de sonunu getirmeyi sağlayacaktır (Uçarol, 2008: 88; Mckay & Scott, 2011: 244; Driault, 2013: 67-68). Fransa'nın bu girişimleri Britanya için hayati bir tehlike olarak algılanmış ve Akdeniz üzerinden geçen Hint ticaret yolunu korumak için Britanya donanması Amiral Nelson komutasında harekete geçmiştir. Britanya donanması önce Malta'yı ele geçirmiş, ardından da 1801 yılında Ebukır'da Fransız donanmasını yakmıştır. Britanya anılan dönemde aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa'ya karşı ittifak yaparak, Mısır'ı geri almaya çalışan Osmanlı ordusuna destek olmuştur. Britanya ve Osmanlı kuvvetleri ile başa çıkamayan Fransa ise 1801 yılında imzaladığı Elariş Antlaşması ile Mısır'dan çekilmiştir (Uçarol, 2008: 98-99). Bu minvalde Akdeniz'de kendi lehine olan güç dengesini yeniden tahsis eden Britanya, kıta Avrupa'sındaki savaşlara yönelmiş ve 1815 yılındaki Viyana Kongresi sonucunda Fransa'nın Akdeniz havzası üzerinde kendisine tehdit oluşturabilecek bütün etkisini ortadan kaldırmıştır (Gregory, 1996: 102-111). Fakat Napolyon Savaşları sırasında Fransa ile Rusya arasında 1807 yılında imzalanan Tilsit Antlaşması, Britanya'nın Akdeniz havzasındaki kontrolüne başka bir tehdit algısının oluşmasına yol açmıştır. Zira söz konusu antlaşma Rusya'nın Akdeniz'e inme siyasetini açıkça ortaya çıkarmış ve Britanya tarafından onun bu siyaseti ulusal çıkarlarının aleyhine bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Aksan, 2011: 250-260). Bahse konu Tilsit Antlaşmasından sonra Britanya'nın Akdeniz'deki olası bir Rus yayılmasına karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir politika benimsediği görülmektedir. 19'uncu Yüzyılın başında bir asırdan fazla süren Akdeniz üzerindeki güç mücadelesi sonucunda Britanya

Akdeniz politikasının ticari kumpanyalar aracılığıyla idare edilemeyecek kadar ciddi bir öneme sahip olduğunu fark ederek Levant ve Doğu Hindistan Kumpanyalarını feshetmiş ve Akdeniz havzasındaki bütün diplomatik ve ticari sorumluluğu Britanya hükümetine bağlamıştır (Wood, 2013: 258-261). Britanya'nın bu kararında sadece siyasi nedenlerin değil anılan dönemde Sanayi Devrimi neticesinde geçmişin merkantilist ekonomik sisteminden daha organize ve sistematik bir yönetim anlayışına ihtiyaç duyulan endüstriyel kapitalizme dayalı ekonomik sisteme geçişin de etkisi olduğu söylenebilir (Ferguson, 2015: 210-215).

Kısacası 18'inci Yüzyılda ve 19'uncu Yüzyılın başında Britanya'nın Akdeniz politikasının amacının siyasi ve ekonomik çıkarları nedeniyle Ceberitarık–Malta–Doğu Akdeniz istikametinden geçen Hindistan ticaret yolunun kontrolünü ele geçirmek ve Akdeniz'deki güç dengesini kendi lehine çevirmek olduğu söylenebilir. Bu minvalde Britanya bölgede Fransa ve İspanya gibi rakipleri ile uzun soluklu bir mücadeleye girmiş ve büyük oranda da Akdeniz'de kendi lehine bir statükonun inşa edilmesini başarmıştır.

3. 19'UNCU YÜZYILDA BRİTANYA'NIN AKDENİZ POLİTİKASI

19'uncu Yüzyıl Britanya'nın dünya imparatorluğu haline gelerek bir süper güç olmasına şahitlik etmiştir. Anılan yüzyılın sonunda Britanya İmparatorluğu dünyanın nerdeyse dörtte birini üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Bu geniş sömürge imparatorluğu Sanayi Devrimi sonucunda muazzam bir atılım gösteren Britanya ekonomisine hem gerekli hammaddeyi hem de devasa bir pazarı sağlamıştır (Roberts, 2011: 776-777). Bu kapsamda da 19'uncu Yüzyılda Britanya'nın Akdeniz politikasının söz konusu sömürge imparatorluğunun başta Hindistan'da olmak üzere kendi dominyonlarındaki çıkarları doğrultusunda şekillendiğini söylenebilir (Ferguson, 2015: 200-202). Burada Hindistan'ın Britanya için arz ettiği önemin üzerinde kısaca durulmasının da yerinde olduğu düşünülmektedir.

19'uncu Yüzyılda Hindistan sadece günümüzdeki Hindistan ülkesini değil aralarında Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal ve Burma'yı kapsayan dev bir coğrafyayı temsil etmekteydi. Zira bu coğrafya aynı zamanda Güney Doğu Asya'nın ana tarımsal üretim merkezi durumunda olmakla beraber Uzak Doğu üzerinden geçen ticaret yollarının da kontrol edildiği stratejik bir öneme sahipti. Çünkü mevcut konumuyla Hindistan, Japonya ve Çin'den çıkarak Malakka Boğazı aracılığıyla Hint Okyanusuna uzanan ticaret yolunun da üzerindedir (Cleary & Chuan, 2005: 110-114). Kaldı ki Britanya 19'uncu Yüzyılın ilk yarısında Hong Kong, Singapur, Malezya ve Borneo'daki Brunei bölgesini ele geçirerek Doğu Asya ile Hint Okyanusu arasındaki ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmiştir. Bu yolların kontrolü ise ona Çin, Japonya ve Kore ile yapılan ticarete hem büyük bir hammadde kaynağı hem de önemli bir pazar sağlamıştır (Ferguson, 2015: 211-214). Zira 1840'lı yıllarda yapılan Afyon Savaşları neticesinde Çin üzerinde önemli ticari imtiyazlar sağlayan Britanya için Uzak Doğu anılan dönemde yeni endüstrileşmeye başlayan ekonomisi için oldukça büyük bir öneme sahipti (Roberts, 2011: 821-822). Bu durum Britanya ekonomisinin önemli bir pazarı haline gelen Uzak Doğu'dan gelen ticaret yollarının toplandığı ve geçtiği bir stratejik öneme sahip olması nedeniyle Hindistan'ı da Britanya için kritik bir bölge haline getirmiştir (Khan, 1980: 222). Britanya 1858 yılında resmen sömürge haline getirerek egemenliğini ilan ettiği Hindistan'a dönemim şartlarında oldukça fazla bir önem göstermiştir. Britanya öncelikli olarak kendi kolonisi olarak ilan ettiği Hindistan'a kendisi dışında ve kendi izni olmadan üçüncü ülkelerle yapılacak bütün ticareti yasaklamıştır. Bu ticari monopolleşme Britanya'ya anılan dönemde dünyanın en büyük pazarlarından birisi olarak kabul edilebilecek Hindistan pazarını kontrol etme ve ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanma hakkı tanımıştır (Tozer & Hirst, 2017: 54-60). Britanya'nın Hindistan üzerinde kurduğu bu ticari tekel ve siyasi hâkimiyet Hindistan'ın Uzak Doğu ile birlikte Britanya ekonomisinin ve sanayisinin lokomotif sömürgesi haline gelmesine yol açmıştır (Şahin, 2015: 855). Britanya aynı zamanda 19'uncu Yüzyıl boyunca

tarımdan demiryollarına, madencilikten sanayi dallarına Hindistan'a muazzam yatırımları yapmıştır. Kaldı ki 20'inci Yüzyılın başında Hindistan'daki Britanya yatırımlarının miktarı 400 milyon sterlini aşmış, kömür, sanayi ve tekstil gibi Britanya ekonomisinin önemli ürünlerinde Hindistan ve Uzak Doğu'ya yapılan ihracat toplam Britanya ihracatının % 60'ına yaklaşmıştır (Tozer & Hirst, 2017:100-122). Ayrıca anılan dönemde Britanya ekonomisine sağlanan pamuk, gıda, maden ürünleri gibi hammaddelerin yaklaşık % 50'si Hindistan ve Uzak Doğu'dan ithal edilmiştir (Tozer & Hirst, 2017:127-129). Başka bir deyişle 19'uncu Yüzyılda Uzak Doğu ve onun ticaret yollarının toplandığı Hindistan Britanya için hayati çıkarlarının bulunduğu bir bölge haline gelmiştir. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması bu bölge ile Britanya arasındaki nakliyat masraflarını ve süresini önemli bir oranda azaltarak Britanya'ya ticari açıdan çok daha fazla avantaj sağlamıştır (Tozer & Hirst, 2017:134). Bu nedenle 19'uncu Yüzyılda Britanya'nın ulusal çıkarlarının Hong Kong –Singapur - Malakka Boğazı – Hindistan - Babülmendep Boğazı - Kızıldeniz-Süveyş Kanalı – Akdeniz – Malta – Ceberitarık - Dover Boğazı - Britanya güzergâhlarından oluşan ticaret yolunun koruması ve Hindistan'ın başka bir büyük güç konumundaki devlet tarafından tehdit edilmesinin önlenmesi konularında yoğunlaştığından söz edilebilir (Cleary & Chuan, 2005: 133; Tozer & Hirst, 2017:142-144). Bu nedenle Britanya 19'uncu Yüzyılda söz konusu ticaret yolunun güzergâhları üzerinden açık denizlere inmeye çalışan Rusya'nın bu girişimini engellemeye çalışmıştır (Kissinger, 2011: 154; Aksan, 2011: 251). Başka bir deyişle, Britanya için 18'inci Yüzyıldaki Fransız tehdidinin yerini 19'uncu Yüzyılda Rusya almaya başlamıştır. Zira 1807 yılında Fransa ile Rusya arasında imzalanan Tilsit Antlaşmasında açıkça ortaya çıkan Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki amaçları Britanya'yı oldukça tedirgin etmiştir (Kurat, 2008: 491-496). Dolayısıyla Britanya'nın 19'uncu Yüzyıldaki Akdeniz politikasının da Rusya'nın söz konusu bölgeye inmesinin engellenmesi üzerine odaklandığı söylenebilir (Roberts, 2011: 816-818). Zira Britanya'nın Orta Asya'dan Hint Okyanusu'na inmeyi amaçlayan Rus ilerleyişini 1870'li yıllarda Afganistan'da durdurması Rusya'yı Akdeniz üzerinden sıcak denizlere açılması konusunda mecbur bırakmıştır (Kissinger, 2011: 144-146). Bu nedenle anılan dönemde büyük oranda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içerisinde bulunan Doğu Akdeniz devrin iki büyük gücü konumundaki Rusya ile Britanya arasındaki bir güç mücadelesinin merkezi haline gelmiştir (Apatay, 2007: 171-172).

Bu kapsamda 19'uncu Yüzyılda Britanya'nın Akdeniz politikasının Rusya'nın bölgede olası bir hâkimiyetinin engellenmesi amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya nüfuzuna gireceği her hangi bir Osmanlı-Rus yakınlaşmasının önlenmesi ve Mısır'da Britanya'nın çıkarlarını tehdit etmeyecek zayıf bir yönetimin iktidarda kalmasının sağlanması üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Kissinger, 2011: 146; Mansel, 2011: 114-115). Kaldı ki kendi çıkarlarına tehdit oluşturamayacak kadar zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını sürdürmesi Britanya için Rusya veya başka bir güçlü devletin söz konusu bölgede nüfuz sahibi olmasından çok daha avantajlı bir durum olarak değerlendirilmiştir (Arı, 2008: 92). Bu amaçla Britanya, Osmanlı karşısında hızla güçlenen ve Mısır'da kuvvetli bir devlet kurmaya çalışan Mehmet Ali Paşa'yı engellemek için 1840'da Osmanlı İmparatorluğu'na yardımda bulunmuş ve Osmanlılarla yaptığı savaşları kazanmasına rağmen Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı egemenliğine kâğıt üzerinde olsa da tabi kalmasını sağlamıştır. Britanya'nın bu politikasının altında Mehmet Ali Paşa tehdidi sonucu ortaya çıkabilecek olası bir Osmanlı-Rus yakınlaşmasını önleme ve Mısır'da modern bir ordu ve donanma kuran Mehmet Ali Paşa'nın Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'de Britanya çıkarlarını tehdit edecek güce ulaşmasını engelleme amacı yatmaktadır (Arı, 2008: 96-97; Uçarol, 2008: 202-203). Britanya ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na 1841 yılında dayattığı Boğazlar Sözleşmesi ile İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının barışta ve savaşta savaş gemilerine kapatılmasını sağlayarak Doğu Akdeniz'deki Rus tehdidini azaltmış ve kendi çıkarlarını korumayı başarmıştır (Ortaylı, 2017: 128). Benzer şekilde 1854 Osmanlı-Rus

Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek için Rusya'ya savaş ilan eden Britanya, Kırım'a Fransa ile birlikte yaklaşık 60.000 kişilik bir ordu çıkararak savaşa bizzat katılmıştır (Apatay, 2007: 163-165). Ayrıca savaşın sonunda 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile 1841 Boğazlar Sözleşmesi'nin geçerliliğini teyit ettirmiş, Karadeniz'i askerden arındırılmış bölge haline getirtmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletler topluluğuna dâhil edilerek toprak bütünlüğünün Avrupa devletlerinin ortak garantisi altına alınmasını sağlamıştır (İnal, 2010: 422-431). Paris Antlaşması ile Britanya, Rusya'yı Adriyatik'den Karadeniz'e kadar uzanan bir tampon bölge üzerinde hapsedmiştir (Uçarol, 2008: 232). Başka bir deyişle, Britanya söz konusu antlaşma ile Rusya'nın hem Akdeniz havzasına inmesini önlemiş hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun olası bir Rus saldırısı karşısında güvenliğini garanti altına almıştır. Böylece Britanya kendisi için hayati bir öneme sahip Akdeniz üzerinden geçen ticaret yolunun güvenliğini de sağlamıştır (Apatay, 2007: 171). Yine benzer bir şekilde 1860'lı yıllarda Lübnan'da Maruni ve Dürziler arasında çıkan iç çatışmalarda Osmanlı yönetiminin başarısız olması durumunda olası bir Rus müdahalesini önlemek amacıyla Britanya duruma bizzat müdahale etmiş ve bölgede zayıf da olsa Osmanlı egemenliğinin devam etmesini sağlamıştır (Arı, 2008: 108-109). Fakat Britanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumaya dayanan bu Akdeniz politikasını 19'uncu Yüzyılın sonlarına doğru terk ettiği görülmektedir (Lieberman, 2016: 52-53).

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması Britanya'nın söz konusu kanalın direkt kontrolünü sağlama ihtiyacı duymasına neden olmuştur. Çünkü kanalın Hint ve Uzak Doğu ticaret yolları üzerindeki stratejik önemi Britanya için zayıf da olsa başka bir devletin egemenliği altında bırakılmayacak kadar fazlaydı. Kaldı ki Britanya ile kanal üzerinde hak iddia eden başka bir büyük güç olan Fransa arasındaki rekabet Britanya'yı Mısır'ı kendi egemenliği altına alma konusunda fazlasıyla teşvik etmekteydi (Uçarol, 2008: 246). Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-1878 savaşında Rusya karşısındaki ani ve büyük çaplı yenilgisi, Britanya'yı artık Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumama konusunda ikna etmiştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun oldukça zayıf bir duruma düşmesi bu politikayı Britanya için çok fazla maliyetli bir duruma getirmekteydi (Uçarol, 2008: 388). Kaldı ki söz konusu savaş sonrasında imzalana Berlin Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da ciddi toprak kayıplarına uğramış ve gerek iç istikrarsızlıkları gerekse zayıf durumu nedeniyle Britanya için vazgeçilmesi daha karlı bir unsur haline gelmiştir (Lieberman, 2016: 67). Başka bir deyişle, Britanya için 19'uncu Yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasının maliyeti söz konusu politikanın sağladığı faydadan daha fazla bir hale gelmiştir. Dolayısıyla Britanya çıkarlarını korumak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumaktan ziyade stratejik önemi olan Kıbrıs ve Mısır'ın direkt işgal edilmesini daha uygun bir yöntem olarak değerlendirmiştir (Ferguson, 2015: 290; Karal, 1962: 545). Bu kapsamda Britanya 1878 yılında Rus tehlikesini bahane ederek Kıbrıs'ı işgal etmiştir. Kıbrıs'ın işgali ile Britanya hem Akdeniz ticaret yolunun kuzey sınırının güvenliğini sağlamış hem de Doğu Akdeniz'de çok avantajlı bir üs kazanmıştır (Uçarol, 2008: 392-393). 1882 yılında ise Britanya Arabî Paşa Ayaklanmasını bahane ederek İskenderiye'ye asker çıkarmış ve Mısır ile Sudan'ı işgal etmiştir. Mısır'ın Britanya hâkimiyetine geçmesi ile Uzak Doğu'dan Britanya'ya kadar uzanan ticaret yolunun bütün güzergâhlarında tam bir kontrol sağlanmıştır (Uçarol, 2008: 431). Dolayısıyla Mısır ve Kıbrıs'ın işgali ile Britanya'nın yaklaşık iki asırdır uygulamaya çalıştığı Akdeniz politikasının amacına ulaştığı söylenebilir.

Kısacası 19'uncu Yüzyılda Britanya'nın Akdeniz politikasının bir önceki yüzyılda kendi lehine oluşan statükonun ve güç dengesinin sağlanması ve korunması üzerine odaklandığı söylenebilir. Britanya, 19'uncu Yüzyılda kendisi için hayati önemde bulunan ve Akdeniz üzerinden geçen Hindistan ve Doğu Asya ticaret rotası üzerinde hegemonyasını kurmuş ve başta Fransa ve Rusya olmak üzere diğer büyük güçlerin bu rota üzerinde statükoyu

değiştirme ihtimali bulunan bütün girişimlerini engellemiştir. Bu amaç için Britanya yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasını uygularken, yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya karşısında aşırı zayıf duruma düşmesi nedeniyle bu politikayı maliyetli bularak terk etmiştir. Bunun yerine Britanya Kıbrıs ve Mısır'ı işgal ederek kendisi için stratejik öneme sahip bölgelerde direkt kendi hegemonyasını kurarak Akdeniz'deki statükonun devam ettirilmesi yolunu tercih etmiştir.

4. 20'İNCİ YÜZYILIN BAŞINDAN GÜNÜMÜZE BRİTANYA'NIN AKDENİZ POLİTİKASI

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya Ortadoğu'da emperyalist genişlemesini arttırmıştır. Zira söz konusu savaş ertesinde Irak, Ürdün, Filistin, Kuveyt, Bahreyn, Katar ve günümüzde Birleşik Arap Emirlikleri olarak tanımlanan ülkeler manda yönetimi altında Britanya'nın kontrolüne geçmiştir (Arı, 2008: 132-142). Söz konusu yeni sömürgelerin Britanya'ya sağladığı en önemli avantaj ise 20'inci Yüzyılın başından itibaren gerek sanayide gerekse enerji üretiminde buharın yerini alan karbon kaynakları açısından dünyanın en önemli rezervlerine sahip olmasıdır (Fromkin, 1993: 22-23). Ayrıca 1928 yılında ABD ile imzalanan Kırmızı Çizgi Antlaşması sonucunda Britanya hem Ortadoğu petrol kaynaklarının işletme haklarını ABD şirketleri ile Britanya şirketleri arasında paylaşmış hem de direkt sömürgesi olmayan ve önemli bir miktarda petrol rezervine sahip İran'ın petrol kaynaklarını işletme hakkının Britanya kontrolündeki İngiliz-İran Petrol Şirketi'ne (Anglo Persian Oil Company) devredilmesini sağlamıştır (Arı, 2008: 147; Fromkin, 1993: 130). Söz konusu Kırmızı Çizgi Antlaşması ile ayrıca Irak'ın petrol kaynaklarını işletme hakkı Britanya kontrolündeki ve 1929 yılından itibaren adını Irak Petrol Şirketi (Iraq Petroleum Company) olarak değiştiren Türk Petrol Şirketine (Turkish Petroleum Company) bırakılmıştır (Arı, 2008: 147; Fromkin, 1993: 130). 1938 yılında ise Basra bölgesindeki petrol kaynaklarının işletme hakkı Britanyalı hissedarların kontrolündeki Basra Petrol Şirketi'ne (Basrah Petroleum Company) devredilmiştir (Arı, 2008: 148). Arabistan bölgesinde ise Britanya Necd Emiri Abdülaziz İbni Suud'un kendi çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde politikalar izlemek şartıyla 1926 yılında "Hicaz ve Necd Sultanı" olarak kısmen bağımsızlığı kabul etmiştir. Zira bu bölge 1932 yılında Suudi Arabistan Krallığı adını almıştır. Fakat bu kısmi bağımsızlık söz konusu Suudi Arabistan'ın sınırları içerisindeki petrol rezervlerinin işletme hakkını tam olarak kapsamamaktadır. 1933 yılında ilerleyen yıllarda adını ARAMCO olarak değiştirecek Standart Oil of California adlı Amerikan şirketine Suudi Krallığı tarafından bahse konu petrol rezervlerinin işletme hakkı verilmiştir (Arı, 2008: 149). 1933 yılında ise Kuveyt bölgesinde çıkarılan petrolün işletme hakkını Britanya şirketi olan İngiliz-İran Petrol Şirketi'ne, 1935 yılında Katar'ın petrol rezervleri de yine bir Britanya şirketleri olan Katar Petrol Şirketi'ne (Qatar Petroleum Company) ve Shell'e verilmiştir. 1939 yılında da Birleşik Arap Emirlikleri bölgesindeki petrol kaynaklarının işletmesi yine bir Britanya kaynaklı şirket olan Abu Dabi Petrol Şirketi'ne devredilmiştir (Fromkin, 1993: 37-40; Arı, 2008: 150; Gresh & Vidal, 1999: 29-33). Başka bir deyişle, Britanya ve onun gelecekteki en önemli müttefiki olacak ABD, 1930'lu yılların sonunda dünya ekonomisi için hayati öneme sahip Ortadoğu karbon kaynaklarının işletmesini ve kontrolünü büyük oranda ele geçirmiştir (Uçarol, 2008: 688). Aynı zamanda 1934 yılında Britanya Irak'tan Filistin'in Hayfa limanına uzanan bir petrol boru hattı projesinin planını yapmış fakat söz konusu proje II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve ardından da Arap - İsrail Savaşları'nın başlaması nedeniyle tamamlanamamıştır (Aybar, 2008: 34-37). Bu nedenle Doğu Akdeniz Britanya için mevcut durumundan daha fazla önem arz eden bir konuma yükselmiştir. Bu durum ise Britanya için Akdeniz bölgesinin stratejik önemini daha da fazla arttırmıştır. Zira Akdeniz havzası 20'inci Yüzyılın ilk yarısında Britanya için sadece Hindistan ve Uzak Doğu pazarına bağlanan bir ticaret rotası değil aynı zamanda onun dünyanın

en büyük enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü sağlayan bir bölge konumuna gelmiştir (Gürel, 1979: 55-57). Bu minvalde 20'inci Yüzyılın ilk yarısında Britanya'nın Akdeniz politikasının hem Hindistan ticaret yolu üzerindeki hâkimiyetinin devam etmesi hem de çoğunluğu Britanya'nın kontrolündeki Ortadoğu petrol kaynaklarının güvenliğinin sağlanması gibi iki büyük amaca hizmet ettiği söylenebilir.

20'inci Yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Britanya'nın Akdeniz politikasında gerek uluslararası güç dengesinin Soğuk Savaşın etkisi nedeniyle değişmesi gerekse II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan dekolonizasyon süreci nedeniyle değişime uğradığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı Britanya için oldukça yıpratıcı bir süreci beraberinde getirmiş ve İmparatorluk hem maddi hem de siyasi anlamda gücünü büyük oranda tüketmiştir (Holland, 2017: 586-587). Başka bir deyişle, savaş sonrası dönemde Britanya'nın geçmişte olduğu gibi uluslararası güç dengesinin oluşturulmasında oyun kurucu bir aktör olarak yer alacak kapasitesinin kalmadığı söylenebilir (Kissinger, 2011: 448-452; Roberts, 2011: 954-955). Zira 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizinde ABD'nin müdahalesi ile Mısır'dan çekilmek zorunda kalan Britanya aynı zamanda Süveyş Kanalı üzerindeki kontrolünü de büyük oranda kaybetmiştir (Arı, 2008: 260-261). Söz konusu Süveyş Krizi Britanya'nın hem Akdeniz hem de küresel politikasında bir dönüm noktası olarak görülebilir. Çünkü söz konusu kriz ertesinde Britanya gerek Sovyet tehdidin engellenmesi gerekse küresel hegemonya kurma amacıyla yetersiz kalacağını fark etmiş ve anılan dönemden sonra ulusal çıkarlarını Soğuk Savaş'ta Batı Bloğu'nun lideri olan ABD'nin yardımı ve desteği ile gerçekleştirme politikasına yönelmiştir (Uçarol, 2008: 905; Kissinger, 2011: 504-505). Bunun ilk örneği de Britanya'nın Ortadoğu'da petrol kaynakları üzerindeki çıkarlarını korumak ve olası bir Sovyet yayılmasını engellemek amacıyla ABD'nin "Kuzey Kuşağı" politikasını desteklemesidir. Söz konusu politikanın en somut örneği ise 1955 yılında temeli atılan ve Sovyetlerin Ortadoğu'ya yayılmasını engellemeyi amaçlayan Türkiye, Irak, Pakistan gibi ülkelerin katıldığı Bağdat Paktı'na katılmasıdır (Uçarol, 2008: 905-906). "Kuzey Kuşağı" politikasının yanı sıra Britanya Soğuk Savaş döneminde ABD'nin önderliğini yaptığı bütün NATO uygulama ve politikalarının da önemli bir katılımcısı ve destekçisi olmuştur (Kissinger, 2011: 506-507).

Britanya'nın Akdeniz politikasını etkileyen diğer bir husus da II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1960'lı yıllarda doruk noktasına çıkan dekolonizasyon sürecidir. Başta Britanya olmak üzere Batılı devletlerin hegemonyası altındaki uluslara self determinasyon ve bağımsızlık hakkı tanınmasını amaçlayan dekolonizasyon süreci ilk defa 1945 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Antlaşmasında gündeme gelmiştir (Aral, 2000: 110-111). Söz konusu self determinasyon hakkı 1966 yılında Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile sömürge halkları ile birlikte bütün halkların evrensel hakkı olarak kabul edilmiştir. Uluslararası toplumda oluşan bu sömürgecilik karşıtı atmosfer beraberinde Britanya da dâhil olmak üzere eski emperyalist imparatorlukların sömürgelerine bağımsızlık hakkı verme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir (Karaosmanoğlu, 2003: 69). Kaldı ki anılan dönemde Britanya'nın da dâhil olduğu Batı Bloğu'nun rakibi Sovyetler Birliği'nin de en önemli propaganda araçlarından birisi sömürge halkları emperyalist sömürgecilerin boyunduruğundan kurtarma vaadi olduğu görülmektedir (Kissinger, 2011: 506). Dolayısıyla, sömürgecilikte ısrar etme politikası söz konusu sömürge halklarının açıkça Sovyet etkisi altına girme tehlikesine neden olmaktadır. Soğuk Savaş sırasındaki bu hassas durum ABD'nin başta Britanya olmak üzere Batı Bloğu içerisindeki eski sömürgeci devletlere bütün sömürgelerine bağımsızlık tanımları yönünde baskı uygulamasına yol açmıştır (Luraghi, 2016: 264-269). Britanya İmparatorluğu'nun en önemli sömürgesi olan Hindistan Gandhi, Nehru ve Cinnah gibi liderlerin önderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesi sonucunda 1947 yılında özgürlüğüne kavuşmuştur. Akabinde 1948'de Sri Lanka ve Burma, 1957'de Malezya, 1965 yılında ise Singapur bağımsızlığı kazanmıştır (Luraghi, 2016: 288-291). Başka bir deyişle, 1960'lı yılların başında Britanya'nın Asya İmparatorluğunun tamamen dağıldığı söylenebilir.

Bu durumu da Britanya'nın Akdeniz politikasının iki amacından birisi olan Hindistan ve Doğu Asya ticaret yolunun kontrolünü elinde tutma hedefinin önemini yitirmesine neden olmuştur (Tamçelik, 2011: 1514). Kaldı ki söz konusu ticaret yolunun Akdeniz güzergâhları üzerindeki Britanya kontrolü 1956'da Süveyş Krizi, 1960'da Malta'nın ve iki üs hariç Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması sonucunda zaten ortadan kalkmıştır (Bölükbaşı, 2001: 122-145).

Bu kapsamda 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Britanya'nın Akdeniz politikasının Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının güvenliği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat anılan dönemin bir diğer özelliği de Soğuk Savaş'ın gerekli kıldığı istihbarat çalışmalarıdır. Zira Kıbrıs'taki Britanya'ya bağlı Dikelya ve Akrotiri Üslerinde konuşlu ECHELON sistemin varlığı söz konusudur. Söz konusu sistem Britanya ve müttefiki olan ABD'ye Ortadoğu üzerindeki bütün elektronik haberleşme sistemleri üzerinden istihbarat toplama kabiliyeti sağlamaktadır (Berberakis, 2018). ECHELON sistemi başlangıçta Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliği'ne karşı bir istihbarat örgütlenmesi kurulmasını amaçlayan ve 1948 yılında ABD, Britanya, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından imzalana UKUSA Antlaşmasının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bahse konu sistem Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1980'li yılların sonundan sonra faaliyet alanını daha çok Ortadoğu ülkelerinden istihbarat toplama amacına yöneltmiştir (Ertekin, 2017: 18-20). Kıbrıs Üslerinin diğer bir önemi de bahse konu üslerin Britanya ve onun müttefiki ABD'ye Ortadoğu üzerinde yapılacak her hangi bir askeri operasyonda sunduğu lojistik kolaylıklardır. Zira Dikelya ve Akrotiri Üslerinin konumu ABD ve Britanya'ya Ortadoğu'da geniş çaplı hava ve deniz operasyonları için gerekli altyapıyı sunmaktadır. Bu nedenle de söz konusu üslerin varlığı ABD ve Britanya'nın Ortadoğu üzerindeki çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir (Attalides, 1979: 158-160; Adams, 1972: 99). Dolayısıyla söz konusu ECHELON sisteminin varlığı ve Kıbrıs Üslerinin Britanya'nın sağladığı lojistik fayda Britanya için bahse konu üsler üzerindeki hâkimiyetinin korunmasını Akdeniz politikasının en önemli hedeflerinden birisi haline getirmiştir. Kaldı ki Britanya, Kıbrıs Üsleri üzerindeki egemenliğini uzun süre üyesi olduğu AB ile bile paylaşmamış, Üslerin AB sınırları içerisinde değerlendirilmemesini şart koymuştur. Zira böyle bir durum ABD'nin üsleri kullanmasında engel teşkil etme potansiyeline sahiptir (Stephen, 1999: 231-241). Günümüzde de Britanya Kıbrıs Üsleri üzerindeki hâkimiyetinin uluslararası hukuki teamüllerle çatışmasına rağmen uluslararası alanda tartışmaya açılmasına mümkün olan bütün olanaklarını kullanarak engel olmaya çalışmakta ve Kıbrıs'ta kendi lehine olan statükoyu korumakta ısrar etmektedir (Güzel, 2010: 85-91).

1980'li yıllarda sonra Britanya'nın Akdeniz politikasının başka bir önemli odak noktasının da Ceberitarık meselesi olduğu söylenebilir. Çalışmada daha önce üzerinde durulduğu gibi Ceberitarık Britanya tarafından 1713 yılında yapılan Utrecht Antlaşması sonucunda ele geçirilmiştir. Başlangıçta sadece bir kale ve 6,7 kilometrekare topraktan oluşan Ceberitarık, ilerleyen dönemlerde Britanya tarafından bir donanma ve lojistik üssü haline getirilmiştir. Zira gerek Hint ticaret yolu üzerindeki stratejik önemi gerekse Akdeniz ile Atlantik Okyanusu arasındaki deniz trafiğinin kontrol edilebildiği bir konumda bulunması söz konusu Ceberitarık bölgesinin küçük yüzölçümüne rağmen Britanya için çok büyük önem arz etmesine neden olmuştur. Bu minvalde Britanya 18'inci Yüzyıldan 20'inci Yüzyılın ikinci yarısına kadar Ceberitarık üzerindeki egemenliğinin hiçbir şekilde uluslararası alanda bir tartışma konusu haline gelmesine izin vermemiştir (Lincoln, 1994: 293-295). Fakat 1960'lı yıllarda Birleşmiş Milletlerin çabası ile başlayan dekolonizasyon süreci Britanya'nın Ceberitarık'taki statüsünün de tartışmaya açılmasına yol açmıştır. Söz konusu tartışma Ceberitarık'ın eski sahibi İspanya'ya bağlanması, Britanya'nın kontrolünde kalması veya diğer dominyonlar gibi bağımsızlığını kazanması seçenekleri etrafında yoğunlaşmıştır. Britanya'nın ve İspanya'nın baskı ve çabaları sonucunda BM, Ceberitarık'ın geleceği hakkında karar vermemiş ve bu konuyu Britanya ile İspanya arasında yapılacak müzakerelerin sonucuna havale

etmiştir (Lincoln, 1994: 296). Müzakereler İspanya'nın söz konusu bölgeyi kendine bağlaması ve Britanya'nın da mevcut statükoyu korumaya çalışması nedeniyle çıkmaza girmiştir. Bu minvalde Britanya, Ceberitarık'ta İspanya'ya bağlanmak veya Britanya idaresi altında kalmak seçeneklerini sunan bir referandumu 1967 yılında yapmıştır. Referandum sonucunda Ceberitarık halkının ezici çoğunluğu Britanya idaresi altında yaşamayı tercih etmiştir (Turan, 2018). Burada dikkat çekilmesi gereken husus BM'in bütün sömürgelerin prensipte de olsa bağımsızlık hakkını kabul etmesine rağmen Ceberitarık halkının bu hakkını görmezden gelmesi ve söz konusu bölgenin kaderini self determinasyon hakkını hiçe sayarak iki eski sömürgeci güce vermesidir (Galvez, 2013: 6). Her iki büyük güç de Ceberitarık sorununu Ceberitarık halkının self determinasyon hakkını göz ardı ederek kendi çıkarları doğrultusunda çözmeye çalışmıştır. İspanya bahse konu bölgenin kendi sınırları içerisine dâhil edilmesini BM'nin de kabul ettiği ülkelerin toprak bütünlüklerinin korunması prensibi gereğince istemektedir (Lincoln, 1994:300-302). İspanya, BM Genel Kurulunun 24 Ekim 1970 tarihindeki 2525(XXV) kararında hükmü amir olan "temsili olmayan ve ırk, inanç ya da renk ayrımı yapan bir devletin varlığı olmadıkça, ülke bütünlüğü prensibi self determinasyon prensibinden önce gelecektir" ilkesi gereğince Ceberitarık'ın başlangıçta İspanya toprağı olduğu ve Britanya tarafından sonraları işgal edilerek kolonileştirildiği, bu minvalde de tekrar anavatani İspanya'ya geri iade edilmesi gerektiğini öne sürmektedir (Galvez, 2013: 8-7). Fakat İspanya'nın Ceberitarık için öne sürdüğü bu sav aynı zamanda onun Fas toprağı olan ve İspanya işgalinde bulunan Kuzey Afrika'daki Ceuta ve Melilla üzerindeki hâkimiyetinin meşruiyetinin de sorgulandığı bir durum yaratmaktadır. Lakin İspanya, Fas'ın söz konusu iki şehri kendisine iade etmesi için yapmış olduğu bütün girişimleri görmezden gelmektedir (Galvez, 2013: 2-3). Britanya ise Ceberitarık sorunun çözümü için BM'nin self determinasyon ilkesini öne sürmektedir. Fakat Britanya'nın self determinasyonla kast ettiği Ceberitarık halkının bağımsızlık seçeneği değil Britanya veya İspanya arasında bir tercih yapmasıdır. Zira 2002 yılında yapılan referandumda da Ceberitarık halkına bir bağımsızlık seçeneği sunulmamış aksine sadece Britanya'nın veya Britanya-İspanya ortak yönetiminin altında yaşama seçeneklerinden birisini tercih etmeleri istenmiş, halkın % 99'da ortak bir Britanya-İspanya yönetimini reddetmiştir (Turan, 2018). Kaldı ki anılan dönemde yapılan kamuoyu araştırmalarında Ceberitarık halkının ezici bir çoğunluğunun BM nezdinde kabul edilen ve bütün eski sömürgelerinin bağımsızlık hakkını kapsayan self determinasyonun kendilerine de tanınmasını talep ettiği görülmüştür. Fakat Ceberitarık halkının bu talebi Britanya tarafından dikkatte alınmamıştır (Barford, 2013). Başka bir deyişle, İspanya ve Britanya kendi ulusal çıkarları doğrultusunda uluslararası antlaşmalar ve hukukun Ceberitarık halkına tanıdığı kendi kendini yönetme hakkını görmezden gelirken, aynı zamanda ihlal ettikleri uluslararası antlaşmaların ve hukukun kendi çıkarlarına uygun ilkelerini öne sürerek Ceberitarık üzerinde egemenliklerini kurmak veya devam ettirmek istemektedirler (Lincoln, 1994: 303-304). Söz konusu Ceberitarık sorunu Britanya'nın AB'den çıkışı sırasında da bir kriz haline gelmiş ve İspanya ve Britanya arasındaki yoğun müzakereler sonucunda geçici bir çözümle sonuçlanmıştır. Bu çözüm söz konusu sorunun Brexit müzakerelerinden ayrı olarak İspanya ve Britanya arasındaki uzlaşa ile çözülmesi şeklindedir (Günaydın, 2018).

Ceberitarık sorununda dikkat çeken önemli bir husus da Britanya'nın neden ısrarla söz konusu bölgedeki egemenliğini devam ettirmek için çalışmasıdır. Zira çalışmada daha önce üzerinde durulduğu gibi 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz üzerinden geçen Hindistan ve Doğu Asya ticaret yolunun kontrol edilmesi amacı artık Britanya için öncelikli bir politika olmaktan çıkmıştır. Aynı şekilde savaş sonrası dönemde Avrupa'da kalıcı bir barış ve istikrarın kurulması Ceberitarık'ın askeri açıdan eski stratejik önemini azaltmıştır (TUSAM, 2017). Diğer taraftan Ceberitarık, Kıbrıs gibi Ortadoğu petrol kaynaklarının kontrol edilmesi için bir önem arz etmemektedir. Kaldı ki Britanya, aynı stratejik nedenlerle elinde tuttuğu Malta'ya 1960 yılında şartsız koşulsuz bağımsızlık hakkı vermiştir. Britanya'nın Malta'nın aksine Ceberitarık'a vermiş olduğu bu önemin onun 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından sonra

değişen ulusal çıkarlarının bir gerekliliği olduğu düşünülmektedir. Öncelikle Ceberitarık her ne kadar Asya ticaretindeki eski stratejik önemini yitirse de hala Akdeniz ile Atlantik arasındaki deniz taşımacılığında önemli bir nakliyat ve turizm limanı olma özelliğine sahiptir. Özellikle düşük kurumlar vergisi oranları Ceberitarık'ı denizcilik firmaları için önemli bir cazibe merkezi haline getirmektedir. 2017 yılı verilerine göre Gibraltar limanı Avrupa'nın en işlek limanlarından birisidir (Government of Gibraltar, 2018). Diğer bir önemli husus da Britanya'nın ekonomik çıkarlarıdır. Britanya, Cayman Adaları ve Bermuda örneğinde olduğu gibi Gibraltar'ı da kendisinin taraf olduğu ve bazı mali ve finansal kısıtlamaları şart koyan uluslararası antlaşmalardan muaf tutmuştur. Britanya bu bölgeleri offshore merkezleri haline getirmiş ve çoğu mali ve finansal kısıtlama ve denetimleri kaldırmıştır. Britanya aynı zamanda anılan bölgelerin kendi iç mali mevzuatlarını kendi kendini yönetme adı altında serbest bırakmış, onların denetimsiz küresel sermayenin aktığı vergi cennetleri olmasının önünü açmıştır (Öztürk & Ülker, 2016: 230-236). Britanya, söz konusu kendisine bağlı vergi cennetlerine akan kara para ticareti nedeniyle uluslararası toplumdan gelen tepkileri de kendisinin bahse konu bölgelerde sadece dış politika alanında yetkili olduğunu, dolayısıyla söz konusu offshore bankacılık faaliyetlerini kontrol ve sınırlandırma yetkisinin bulunmadığını, bu yetkinin ilgili bölgelerin yerel hükümetlerinin tasarrufunda olduğunu öne sürerek savmaktadır (Öztürk & Ülker, 2016: 236). Başka bir deyişle, Britanya anılan vergi cennetleri vasıtasıyla kendi ekonomisine büyük miktarlarda sermaye girişini sağlamakta ama aynı zamanda söz konusu sermayenin yasallığı konusunda kendisine yapılacak bütün eleştirileri de önlemektedir. Bunun yanı sıra Britanya söz konusu bölgeleri Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların istediği şart ve koşullardan muaf tutarak düşük vergilendirme aracılığıyla hem finansal rekabet gücünü arttırmakta hem de çok sayıda şirketi bu bölgelere çekerek ekonomisini güçlendirmektedir (Öztürk & Ülker, 2016: 237-254). Ceberitarık'ta Britanya'nın önemli bir offshore vergi cennetlerinden birisidir. Bu minvalde Ceberitarık, Dünya Ticaret Örgütü'nün politikalarından Avrupa Gümrük Birliğinden, AB Ortak Ticaret Politikasından, AB Ortak Tarım Politikasından ve AB Balıkçılık Politikasından muaftır (Lazarowicz & Dambour, 2013). Fakat Ceberitarık, Britanya'ya bağlı olması nedeniyle AB ülkeleri arasında sermayenin dolaşım özgürlüğünün alanı içerisindedir. Düşük vergilendirme ve gevşek mali kontrolün de teşviki ile Ceberitarık, Avrupalı şirketler için önemli bir merkez haline gelmiştir. Zira 2017 verilerine göre 30.000 nüfuslu Ceberitarık'ta kayıtlı şirket sayısı da yaklaşık 30.000'dir (Turan, 2018). Bunun yanında Ceberitarık, Avrupa'nın en fazla finansal sermaye akışının olduğu bölgelerden birisidir (Government of Gibraltar, 2018). Ceberitarık aynı zamanda internet üzerinden yapılan kumar ve bahis oyunlarında dünya pazarının %60'ından fazlasını tekeline almıştır (Euronews, 2017). Ceberitarık'ın finansal açıdan bu özellikleri Britanya için onu diğer offshore vergi cennetleri ile birlikte vazgeçilmez hale getirmektedir (Barford, 2013; 3). Ceberitarık'ın Britanya için diğer bir önemi de istihbarat alanındadır. Zira Britanya, Kıbrıs üslerinde ECHELON sistemi ile Ortadoğu bölgesinde elektronik istihbarat topladığı gibi Ceberitarık'da bulunan Kraliyet Donanması Üssünde de Kuzey Afrika bölgesinden elektronik istihbarat toplamaktadır. Kaldı ki Arap Baharı nedeniyle bölgede meydana gelen istikrarsızlıklar söz konusu bölgeden istihbarat toplamanın önemini Britanya ve onun müttefiki olan ABD için arttırmıştır (TUSAM, 2018). Bu minvalde, Britanya'nın değişen çıkarlarının Ceberitarık'ı, Malta'nın aksine egemenlik haklarından vazgeçmemesine neden olduğu düşünülmektedir.

Kıscacası Britanya'nın 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz politikasının iki ana amaç üzerinde yoğunlaştığı değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki Britanya'nın Ortadoğu'daki enerji kaynakları üzerindeki çıkarlarının korunmasıdır. Diğerleri ise Britanya'nın ne pahasına olursa olsun Kıbrıs Üsleri ve Ceberitarık'taki egemenlik haklarının devam ettirilmesidir. Zira gerek değişen küresel güç dengeleri gerekse uluslararası şartlar Britanya'yı Akdeniz'deki kendi çıkarlarının korunması için söz konusu hususların sağlanmakla zorunlu kılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler alanındaki realist bakış açısı ile Britanya'nın son üç yüz yıldaki Akdeniz politikası mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Britanya'nın 18'inci Yüzyıldaki Akdeniz politikasının anılan dönemde merkantilist ekonomik sistemin de etkisiyle Hindistan ve Uzak Doğu'da bir sömürge imparatorluğu kurma amacıyla bağlantılı bir şekilde yapılandırıldığı görülmüştür. Akdeniz Britanya tarafından kurulması planlanan bu sömürge ticaretinin rotası üzerinde stratejik bir önem arz etmekteydi. Bu nedenle de Britanya tarafından Hindistan'dan başlayarak Akdeniz üzerinden geçen ve Atlantik Okyanusu aracılığıyla Britanya'ya ulaşan bu ticaret rotası üzerinde kendi kontrolünü kurmak hayati bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde Britanya, kendisi ile aynı amacı taşıyan Fransa ile güç mücadelesine girmiş ve söz konusu güç mücadelesinden büyük oranda galibiyetle çıkarak Hindistan ve Uzak Doğu ticaret yolunun Akdeniz'den geçen rotasında kendi lehine bir statükonun kurulmasını başarmıştır. 19'uncu Yüzyılda ise Britanya'nın Akdeniz politikası büyük oranda kendi çıkarlarına göre bir önceki yüzyılda kurulan statükonun korunması amacıyla uğraşmıştır. Bu politika Britanya'nın en büyük rakibi olarak başta Akdeniz olmak üzere sıcak denizlere inme siyasetini izleyen Rusya'nın engellenmesi üzerine kurulmuştur. Bu amaçla Britanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma siyasetini benimsemiştir. Fakat yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun çok zayıflaması, Süveyş Kanalı'nın açılması ve topraklarında petrol rezervlerinin bulunduğu anlaşılmaması üzerine Britanya hükümeti realist bakış açısındaki fayda/maliyet hesapları yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasının sağlayacağı faydanın söz konusu politikanın maliyetinden fazla bularak bir politika değişikliğine gitmiştir. Bu yeni politika gereğince Britanya başta Mısır ve Kıbrıs olmak üzere Hindistan ticaret yolu üzerindeki stratejik noktaları direkt kendi kontrolüne alarak statükonun devamını sağlamıştır. 20'inci Yüzyılın ilk yarısında da Britanya'nın Akdeniz politikasına dünyanın en büyük petrol kaynaklarına sahip Ortadoğu üzerindeki hâkimiyetini devam ettirme amacı da eklenmiştir. 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından sonra gerek Britanya'nın sömürge imparatorluğunun dağılarak Hindistan ve Uzak Doğu üzerindeki ticari tekelinin sona ermesi gerekse II. Dünya Savaşı sonrasında gücünün tükenmesi ve Soğuk Savaşın yarattığı yeni güç dengesi Britanya için Hindistan ticaret yolunun denetimi hususun önem kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Fakat anılan dönemde Britanya'nın Akdeniz politikası müttefiki ABD ile birlikte Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının güvenliği ve kontrolü ile Sovyetlerin bahse konu bölgedeki etkisinin önlenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yeni politik amaç ise Britanya için Kıbrıs Üslerinin stratejik önemini arttırmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise Britanya'nın Akdeniz politikası Kıbrıs Üsleri ve Ceberitarık'taki egemenlik haklarını korumak ve Ortadoğu'da çıkarlarını korumak üzerine odaklanmıştır. Zira Kıbrıs Üsleri lojistik ve istihbarat açısından, Ceberitarık ise lojistik, ekonomik ve istihbarat alanında Britanya için oldukça fazla önem arz eden bölgeler haline gelmiştir.

Çalışmadaki tarihsel süreç dikkate alındığında Britanya'nı Akdeniz politikasının realist bakış açısının öngördüğü gibi küresel güç dengesi ve değişen ulusal çıkarlar nezdinde değişime uğradığı, yeni amaçlar edindiği ve farklı boyutlarda icra edildiği görülmektedir. Zira tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerin farklı denge politikaları Britanya'nın farklı müttefikler ve rakipler ile etkileşime girmesine neden olmuştur. Örneğin 18'inci Yüzyılda ve Napolyon Savaşları sırasında Rusya ile Akdeniz'deki Fransız etkisini kırmak isteyen Britanya, bir sonraki yüzyılda Rusya'nın Akdeniz'e inmesine engel olmakla uğraşmıştır. Hatta bu amaç doğrultusunda eski rakibi Fransa ile ittifak kurarak Kırım Savaşında Rusya'ya karşı savaşmıştır. Benzer şekilde 1856 Paris Antlaşmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü garanti eden Britanya, bu kararının üzerinden yarım asır geçmeden çıkarları doğrultusunda toprak bütünlüğü garanti ettiği Osmanlı İmparatorluğuna ait Mısır ve Kıbrıs'ı işgal etmiştir. Yine

benzer bir şekilde Ceberitarık'ın İspanya'ya bağlanmasına BM'nin self determinasyon ilkesi gereğince karşı çıkan Britanya, aynı ilkenin Ceberitarık halkının bağımsızlığı yönünde işlemesine de engel olmuştur. Kısacası Britanya'nın Akdeniz politikasının realist bakış açısının öngördüğü gibi Britanya'nın ulusal çıkarlarına göre şekil aldığı ve Britanya'nın uluslararası hukuku ve antlaşmaları kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ettiği düşünülmektedir. Bu hususun da realist bakış açısının devlet ve ulusal çıkar merkezli politika anlayışı ve anarşik uluslararası yapı öngörüsü ile bağdaştığı değerlendirilmektedir.

Öneriler

Makalenin alanının kısa olması bu kadar geniş kapsamlı bir konunun her noktasına temas edilmesini ve ele alınmasını kısıtlamaktadır. Bununla birlikte konunun akademik literatürde daha derinlemesine analiz edilmesi amacıyla Britanya'nın son üçyüz yıldaki ulusal çıkarları ve küresel güç dengesindeki değişim ile Kıbrıs, Ortadoğu ve Ceberitarık bölgelerinde uyguladığı politika değişimi arasındaki korelasyonu ayrı ayrı analiz eden çalışmaların yapılması önerilmektedir. Ayrıca çalışmada hedef konu klasik realist bakış açısı ile ele alınmıştır. Bu nedenle hedef konuyu neorealist bakış açısı ile ele alan çalışmaların yapılmasının konunun daha derinlemesine analiz edilmesi için faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Londra: Profile Books.
- Adams, T. W. (1972). The American Concern in Cyprus. *Annals of The American Academy of Political and Social Sciences*, 401, 89-102.
- Aksan, V. A. (2011). *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri, 1700-1870*. (G. Ç. Güven, Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Apatay, Ç. (2007). *Ege'de Olup Bitenler*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Aral, B. (2000). Kollektif İnsan Hakkı Olarak Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı. *İnsan Hakları Yıllığı*, 21-22,1990-2000.
- Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2008). *Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Attalides, M. (1979). *Cyprus: Nationalism and International Politics*. Edingburg: Edinburgh Q Press.
- Aybar, S. (2008). *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Bradford, E. (2004). *Akdeniz: Bir Denizin Portresi*. (A.Fethi, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Barford, V. (12 Ağustos 2013). "What are the Competing Claims Over Gibraltar?", *BBC News Magazine*.
- Berberakis, S. (15 Ağustos 2018). İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılması için başlatılan süreç (Brexit) Kıbrıs'taki İngiliz askeri üslerinin statüsünü de müzakere masasına getiriyor. *BBC News*, 11 Ocak 2019.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39481699>
- Bölükbaşı, S. (2001). *Barışçı Çözumsuzlük*. Ankara: İmge Yayınları.

- Buzan, B. (1996). "The Timeless Wisdom of Realism", *International Theory: Positivism and Beyond*, içinde (34-45), Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. vd., (1993). *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*. New York: Colombia University Press.
- Cheyney, E. P. (1978). *History of England From Defeat of the Armada to the Death of Elizabeth*. Londra: Penguin Publishing.
- Cleray, M. ve Chuan, G.K. (2005). *Environment and Development in the Straits of Malacca*. Londra: Routledge.
- Cryan, D. vd. (2012). *Kapitalizm*. (M.Pekdemir, Çev.). İstanbul: NTV Yayınları.
- Donnelly, J. ve Burchill, S. (2005). "Realism", Scott Burchill vd., (ed.), *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillian.
- Driault, E. (2013). *Napoleon'un Şark Siyaseti*. (M. F. Köprülüzade, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ertekin, B. A. (2017). Batı Dünyasında Açık İstihbarat Açık Diplomasiye Karşı. *Balkan Journal of Social Sciences*, 6 (12), 23-35.
- Federzoni, L. (1936). Hegemony in the Mediterranean. *Foreign Affairs*, 14(3), 387-397.
- Ferguson, N. (2015). *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*. (N.Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fromkin, D. (1993). *Barişa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*. (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Galeano, E. (2015). *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. (R.Hakmen ve A.Tokatlı, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Galvez, A. V. (2013). The Gibraltar Crisis and Measures, Options and Strategies Open to Spain. *Journal of Elcano Royal Institute*, 32, 2-19.
- Gauthier, D. P. (1969). *The Logic of Leviathan: The Moral and Political Theory of Thomas Hobbes*. New York: Oxford University Press.

Gibraltar Hükümeti Resmi İnternet Sitesi. (2018). Transport and Logistics in Gibraltar. Gibraltar: Gibraltar Hükümeti. 16.01.2019.

<https://www.rsm.global/gibraltar/industry/transport-and-logistics>

Gibraltar Hükümeti Resmi İnternet Sitesi. Gibraltar Finance. Gibraltar: Gibraltar Hükümeti. 16.01.2019.

<https://www.gibraltar.gov.gi/new/gibraltar-finance>

Gresh, A. ve Vidal, D. (1999). *Ortadoğu: Mezopotamya'dan Körfez Savaşına*. (H.Türe, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Gregory, D. (1996). *Malta, Britain, and European Powers, 1793-1815*. Londra: Associated University Press.

Günaydın, E. (24 Ekim 2018). Ceberitarık Sorununa Geçici Çözüm Bulundu, Liderler Brexit'i Onaylayacak. *Euronews*, 12 Ocak 2019.

<https://tr.euronews.com/2018/11/24/ceberitarik-sorununa-gecici-cozum-bulundu-liderler-brexit-i-onaylayacak>

Gürel, Ş. (1979). *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Güzel M. Ş. (2010). Kıbrıs'ta Yer Alan İngiliz Üslerinin Hukuki Statüsü ve Unutulmuş BM Dekolonizasyon Hukukunu Yeniden Hatırlatma. *21. Yüzyıl Dergisi*, 23, 84-91.

Hobbes, T. (2008). *Leviathan*. (S.Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Holsti, K.J. (1996). *The State, War, and the State of War*. New York: Cambridge University Press.

İnal, H. İ. (2010). *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.

Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, 30, 340-388.

Karal, E. Z. (1962). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Degah Yayınları.

Karaosmanoğlu, A. L. (2003). Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi. *Doğu-Batı Dergisi*, 24, 56-81.

- Kegley, C. W. (1995). "Neoliberal Challenge to Realist Theories of World Politics", Charles W. Kegley, (ed.), *Contraversies in International Relations Theory: Realism and Neoliberal Challenge*. New York: St. Martin Press.
- Kennedy P. (2010). *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri*. (B. Karanakçı, Çev.). İsatambul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Khan, S.A. (1980). *The East India Trade in the XVIIth Century*. Oxford: Oxford University Press..
- Kissinger, H. (2011). *Diplomasi*. (İ.H. Kurt, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kurat, A.N. (2008). *Rusya Tarihi*. (D. Mızrak ve E. Mızrak, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Lazarowicz A. ve Dambour, M. (18 Ekim 2013). "Smoke and Mirrors in Gibraltar", *EPC Commentary*.
- Liberman, B. (2016). *Korkunç Kader: Modern Avrupa'nın Oluşumunda Etnik Temizlik*. (D. T. Kurt, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Lincoln S. J. (1994). The Legal Status of Gibraltar: Whose Rock Is It Anyway?. *Fordham International Law Journal*, 18 (1), 899-923.
- Lindberg, C. (2014). *Avrupa'da Reform Tarihi: Ortaçağ Avrupası'ndan Modern Avrupa'ya Reformların Tarihçesi*. (Ö. U.Hofaşçı, Çev.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Lipson, E. (1959). *The Economic History of England: The Age of Mercantilism*. Londra: Adam & Charles Black Books.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm – Postkolonyalizm*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları..
- Luraghi, R. (2016). *Sömürgecilik Tarihi*. (A.Emeç, Çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Maalouf, A. (2010). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. (A. Bertay, Çev.). İstanbul: YKM Yayınları.
- Mansel, P. (2014). *Levant: Akdeniz'de İhtişam ve Felaketler*. (N. N. Alemdar, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Mansel, P. (2017). *Halep: Suriye'nin Muhteşem Tüccar Şehrinin Yükselişi ve Düşüşü*. (N. N. Alemdar, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

- Mckay, D.ve Scott, H. M. (2011). *Büyük Güçlerin Yükselişi*. (E. B. Özbilen, Çev.). İstanbul: Degah Yayınları.
- Morris, I. (2014). *Dünyaya Neden Batı Hükmediyor: Şimdilik*, (G. Ç. Güven, Çev.). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları.
- Orrell, D. ve Loon, Borin Van (2012). *Economics: A Graphic Guide*. Londra: Icon Books.
- Ortaylı, İ. (2017). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öztürk, S. ve Ülker, Ö. (2016). Vergi Cennetlerinin Küresel Finans Krizi Üzerindeki Etkileri: Vergi Kaçırma, Vergiden Kaçınma ve Kara Para Aklanmadaki Rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 237-254.
- Roberts, J. M. (2011). *Dünya Tarihi*. (İ.Erman ve T. Akgün, Çev.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Robinson, D. ve Groves, J. (2011). *Felsefe*. (B.Taş, Çev.). İstanbul: NTV Yayınları.
- Shimko, K. L. (1992). HIKO Keith L., “Realism, Neorealism, and American Liberalism. *Review of Politics*, 1992, 54 (2), 34-67.
- Stephen, L. (1999). “Us Policy Towards Cyprus and Eastern Mediterranean: Changing Strategic Perspectives After the Cold War”, Susanne Baier Allen, (ed.), *Looking Into the Future of Cyprus-EU Relations*. Auflage: Center for European Integration Studies Press.
- Stone, A. (1994). What Is a Supranational Constitution? An Essay in International Theory. *The Review of Politics*, 56 (3), 47-69.
- Şahin, İ. (2015). Utrecht'ten Tilsit'e İngiltere'nin Akdeniz Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 838-859.
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 1510-1538.
- Tarakçı, N. (2009). *Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi: Denizci Stratejinin Tarihi*. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Tilly, C. (2016). *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*. (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tozer, H. ve Hirst, F. W. (2017). *British India and Its Trade*. Londra: Leopold Classic Library.

Turan, A. P. (21 Temmuz 2018). İspanya-İngiltere Arasındaki Ceberitarık Anlaşmazlığı. *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırma Merkezi*, 12 Ocak 2019.

<http://www.bilgesam.org/incele/15/-ispanya-ingiltere-arasinda-cebelitarik-anlasmazligi/#.XAuK5PZuJYc>

Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, (2018). *Ceberitarık Hakkında Uzman Değerlendirmesi*. Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 13.12.2018.

turksam.org/cebelitarik-sorunu-hakkinda-uzman-degerlendirmesi

Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih 1789-2001*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Waltz, K. N. (1990). Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs*, 44(1), 923-967.

Williams, M. (1997). Hobbes and International Relations: A Reconsideration. *International Organization*, 50(2), 77-90.

Wood, A. C. (2013). *Levant Kupanyası Tarihi*. (Ç. E. İpek, Çev.). Ankara: Doğubatı Yayınları.

Viotti P. R. ve Kauppi, M. V. (1993). *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*. New York: Macmillian Publishing.